

Комунікативні фактори контекстуалізації предмета думки мовця

*Роботу виконано на кафедрі англійської філології
ВНУ імені Лесі Українки*

Статтю присвячено аналізу контекстуалізації предмета думки мовця в дискурсі. У дослідженні розглядаються експліцитні та імпліцитні фактори вияву перспективи і аналізуються лінгвістичні засоби їх вираження. Контекстуалізація предмета думки мовця розглядається як необхідний процес актуалізації його адекватного розуміння та інтерпретації.

Ключові слова: контекстуалізація, предмет думки мовця, експліцитна перспектива, імпліцитна перспектива, дискурс.

Kovalchuk L. V. Communicative Factors of Contextualization of the Speaker's Subject of Thought. The article deals with the analysis of contextualization of the speaker's subject of thought in discourse. In the research we

consider explicit and implicit factors of perspective realization and analyze linguistic means of their expression. Contextualization of the speaker's subject of thought is treated as an indispensable process of its adequate understanding and interpretation.

Key words: contextualization, speaker's subject of thought, explicit perspective, implicit perspective, discourse.

Міжособистісне спілкування завжди відбувається в межах контексту. Вияв контекстуальних умов має суттєве значення для кодування та декодування інформації в процесі комунікації [1, 67].

Під контекстом комунікації ми розуміємо ментальну репрезентацію екстралінгвістичної ситуації, в якій відбувається комунікативна взаємодія, завдяки якій забезпечується тематична когерентність мовленнєвих ходів комунікантів та ідентифікується їхня семантико-прагматична наповненість [3, 17].

Контекстуалізація – це неминучий процес, на який покладаються продуцент та реципієнт під час реалізації та інтерпретації висловлювання. Контекстуалізація полягає у використанні комунікантами вербальних та невербальних засобів для встановлення зв'язку між висловлюванням та набутими фоновими знаннями для адекватного його розуміння та інтерпретації [4, 230].

Предмет думки мовця є концептуальною сутністю, що здатна реалізуватись у контексті комунікації. Перспективно спрямована контекстуалізація предмета думки мовця розглядається як необхідний процес актуалізації його адекватного розуміння та інтерпретації комунікантами.

Проблемою вивчення перспективи та перспективації в дискурсі, а також особливостей контекстуалізації предмета думки мовця займалися такі лінгвісти, як К. Грауман, П. Лінел, В. Кальмеєр, А. Дюранті, Ч. Гудвін та ін.

Метою цього дослідження є аналіз контекстуалізації предмета думки мовця в дискурсі, експліцитних та імпліцитних факторів вияву перспективи та лінгвістичних засобів їхнього вираження.

Перспектива як лінгвістична сутність детермінується як позиція, з якої продуцент/реципієнт споглядає, оцінює та висловлює свою точку зору на предмет розмови (особу, річ, явище дійсності) [5, 1]. Перспектива є продуктом процесу перспективації, що полягає у виборі комунікативної позиції комунікантами в ході їх вербальної взаємодії.

До важливих ознак перспективи в дискурсі належать такі:

- 1) перспектива реалізується в дискурсі, комунікативній чи когнітивній діяльності;
- 2) перспектива є відносною, тобто передбачає позицію комунікантів щодо самих себе, предмета розмови і т. д.;
- 3) перспектива є статичною сутністю щодо комунікантів, які дотримуються певного погляду в процесі комунікації;
- 4) перспектива є динамічним явищем, тобто виникає та може змінюватись у ході комунікації; асиметрія перспективи продуцента та реципієнта веде до перспективних конфліктів, реперспективації та реконтекстуалізації [5, 47].

Контекстуалізація є необхідним процесом як при експліцитній, так і при імпліцитній перспективі. Експліцитна перспектива представлена формально за допомогою вербальних засобів, а імпліцитна перспектива виражається неформально через асиметрію форми та змісту висловлювання [2, 139].

Експліцитна перспектива може виражатись як за допомогою дейктичних засобів, так і шляхом перспективно маркованих висловлювань, як-от: “*From my point of view this is correct*”, “*I am afraid this is wrong*”, “*That's what you think*”, “*We disagree...*”, “*He has confirmed...*” та ін. Наприклад:

“*I think I should go to school, mum. I don't have to take gym if you give me a note*”.

“*Michelle. You haven't been feeling right for a month. You have a fever this morning. I think it's time we did something*”.

“*But I feel fine now and want to go to school*” [CF, 30].

Мішель відчуває потребу в подальшому навчанні та наполягає на його продовженні, незважаючи на недугу. У свою чергу, матір Катрін, занепокоєна станом здоров'я названої дочки Мішель, яка вже близько місяця погано себе почуває, пропонує вжити певних заходів для покращення її самопочуття.

У цьому разі перспективи обох учасників спілкування є формально вираженими через уживання дейктичних засобів (*I, you, now*) та неодноразове вживання виразу “*I think*”. Фокус контрасту маркує дві перспективи (*mother-Michelle*), що не узгоджують свої позиції і є конфліктними.

До типових ситуацій, які характеризуються експліцитно вираженою перспективою на предмет думки мовця, належать:

1) неформальна повсякденна розмова, в якій головний мотив експлікації точки зору полягає в ініціюванні та продовженні розмови, в ході якої можливим є висловлення згоди/незгоди чи підтримки/протесту на предмет розмови, наприклад:

"How do you like Atlanta?" – I said politely.

[Luke] *"I think I'm going to like it right well", he said. "Good folks, good food, good music. Really good connections..."* [SD, 332].

Перспектива реципієнта на предмет розмови (місто Атланта) є формально вираженою та експлікується шляхом уживання виразу *"I think"* та повтору *"good"*, що демонструє його позитивне ставлення;

2) розмова-переконавання, де релевантність перспективи є очевидною за необхідності зближення поглядів комунікантів на предмет розмови, наприклад:

"I've got a better idea", said Charles. "Why don't I go over Morrison's head to the director and just lay the cards on the table, explain that it's infinitely more important for us to stay with our own work".

"I cant imagine it will help", cautioned Ellen. "Morrison told you the decision came from the board of directors... I think you are just asking for trouble".

"And I think it's worth the risk".

"Well, you're right" [CF, 47].

Чарльз упевнений, що відверта розмова з директором зможе змінити на краще його скрутне становище, і намагається переконати в цьому Алена, який вважає, що це лише ускладнить ситуацію, адже рішення про його звільнення ухвалила рада директорів, а не Морісон, його безпосередній керівник. Перспективи комунікантів виражаються шляхом уживання таких виразів: *"I've got an idea"*, *"I can't imagine"*, *"I think"*, а заключна фраза *"Well, you're right"* є індикатором зближення їхніх перспектив;

3) неформальна повсякденна розмова, де виникає необхідність додаткової експлікації латентних елементів висловлювання, наприклад:

"I am sorry, Daddy", said Michelle through her tears.

"What do you mean, sorry", asked Charles softly.

"I'm sorry I'm sick again. I don't like to be a bother" [CF, 12].

Знаючи, що її недуга завдасть батькові багато клопоту, Мішель спочатку не хоче говорити про це відкрито і просить вибачення, плачучи перед батьком (*"I am sorry, Daddy"*). Однак на прохання батька вона все ж повідомляє причину свого вибачення;

4) формальна розмова, де експлікація перспективи виступає засобом уникнення двозначності та непорозуміння, наприклад:

"Is he [Matt] married?" I said.

"He was, I think", Hank said. "He's now not. I heard there was a wife back at Texas; it's near Houston, population about three thousand. But so far as any of us knows, they divorced before he came here. No kids that I know of. Nobody else knows anymore than that..." [SD, 75].

На запитання директора про сімейний стан свого колеги Ханк подає відому не лише йому об'єктивну інформацію для уникнення можливих конфліктів та непорозумінь. Індикаторами експліцитної перспективи виступають вирази *"I think"*, *"I heard"*, *"as far as any of us knows"*, *"nobody else knows"*;

5) зміна перспективи, або реперспективація, як важливий аспект реконтекстуалізації.

Погляди комунікантів на один і той самий предмет розмови (особу, річ, явище дійсності) можуть суттєво розходитись, особливо тоді, коли джерело інформації не є первинним. Переказування подій в новому контексті, який відрізняється від його вихідного контексту, передбачає появу нових перспектив. Реконтекстуалізація – це процес інтепретації висловлювання в межах нового контексту [4, 6]. Наприклад:

"I hear you killed people for the wise guys out on the coast".

"You are talking to the wrong man, my friend..."

... *"Let me raise another subject. I understand you've made some remarks about my wife".*

"I don't know where you heard that, but it's not true. I have the greatest respect to you wife", he said.

"Maybe we can take up the subject another time. On a more physical level", I said.

"I've got to run. Get a good night's sleep..." [BPCR, 156].

Розмовляючи, комуніканти за ініціативою одного з них несподівано переключаються на іншу тему обговорення, актуалізуючи новий контекст. При цьому вживається вираз *"Let me raise another*

subject” як індикатор такої зміни. В цьому випадку стратегія зміни перспективи використовується як маніпулятивна для уникнення можливого конфлікту.

Імпліцитна перспектива на предмет думки мовця завжди залежить від контексту. До засобів імпліцитного вираження перспективи, належать:

1) непрямий мовленнєвий акт, наприклад:

“Well, *I’m afraid I’ve got good and bad news*”, said Dr. Wiley. “*I am afraid you have to have one more little needle stick but the good news is that it will be the last for a while. What do you say?*”

“*I don’t want any more needles*”, said Michelle, her eyes filling with tears. “*I just want to go home*” [CR, 62–63].

Знаючи, що пацієнтка Мішель приречена на смерть через невиліковну хворобу (лейкоз), лікар жалкує про це, повторюючи вираз “*I’m afraid*”. Повідомляючи Мішель “хорошу” новину про останню ін’єкцію, він має на увазі, що надії на одужання пацієнтки немає, але разом із тим прийде кінець її нестерпним мукам;

2) використання метафори, гіперболи, іронії, наприклад:

a) “*Will you stop looking at me like that?*” I said.

[Clete] “*I can’t hear your wheels turning*. When you can’t get it to go your way, you find the worst guy on the block and put your finger in his eye”.

“*I’m the one who does that?*”

“*Yeah, I think that’s fair to say*” [BPCR, 26].

Уживання метафори “*I can’t hear your wheels turning*” демонструє негативне ставлення Кліта до свого співрозмовника, у якого, за його словами, “не працюють мізки”, і який здатен на будь-який вчинок заради досягнення своєї мети;

б) “*I just can’t leave the town*”, Luke said and lit a cigar.

“*But why are you always smoking?*” [SD, 454].

Індикатором гіперболізації є вираз “*always smoking*”, який вказує на критику шкідливої звички Люка його співрозмовником.

в) “*She was something to him, wasn’t she?*” I said.

“*Might have been, a miracle of fidelity*” Luke replied [SD, 209].

За зовнішньою позитивною оцінкою і серйозною формою вираження приховується тонка насмішка над колишньою дружиною товариша (“*a miracle of fidelity*”);

3) використання жартів та натяків. Наприклад:

a) “*Would you mind giving you a lift?*” Jim asked nervously.

“*Oh, where did you buy this old heap of junk?*” [BPCR, 60]

Розуміння жарту (“*old heap of junk*”) базується на спільних фонових знаннях та життєвому досвіді комунікантів. Називаючи новий лімузин купую старого заліза, реципієнт намагається зняти емоційну напругу та підняти настрої співрозмовника;

б) “*I don’t lie, sir. Not like someone I’ve met*”.

[Mr. Robinson] “*You said ‘not like someone’. You calling me a liar?*” [BPCR, 133].

Натяк “*Not like someone I’ve met*” безпосередньо стосується містера Робінсона, хоча й виражається імпліцитно. Контекст допомагає зрозуміти суть цього висловлювання, тобто довести до відома присутніх, хто насправді говорить неправду.

Отже, до лінгвістичних засобів вираження перспективи належать такі:

1) використання дійктичних елементів стосовно учасників комунікації: *I, you, he: mine, yours, his* тощо;

2) використання дійктичних елементів стосовно місця: *here/there, this/that*;

3) вживання дійктичних елементів стосовно часу: *now/then, today/that day*;

4) вживання дієслів-індикаторів внутрішньої репрезентації думок: *see, hear, imagine, think, believe, know*;

5) використання виразів-індикаторів зміни перспективи: *let me raise another subject, I’ve got a better idea* тощо.

Таким чином, наші спостереження доводять важливість процесу контекстуалізації предмета думки мовця для розуміння перспективної спрямованості комунікації. Контекстуалізація, як і перспективація, що реалізуються в дискурсі, є динамічними сутностями, тобто такими, що змінюються в

процесі здійснення комунікації. Знання контекстуальних умов допомагає комунікантам адекватно розуміти та інтерпретувати висловлювання з огляду на його перспективну спрямованість, а отже, забезпечує ефективність комунікації.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики.– К.: Академія, 2004.– 344 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: Термінол. енцикл.– Полтава: Довкілля-К, 2006.– 716 с.
3. Dijk T. A. van. Political Discourse and Ideology. Paper for Journals del Discurso Politico, UPF, Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, Second Draft, 2001.– T. van Dijk's Home Page: www.hum.uva.nl/teun.– 24 p.
4. Duranti A., Goodwin C. Rethinking Context.– Cambridge: Cambridge University Press, 1995.– 363 p.
5. Graumann C. F., Werner K. Perspective and Perspectivation in Discourse.– Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002.– 395 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

ВРСР: Burke J. L. Purple Cane Road.– New York: Dell Publishing, 2000.– 387 p.

CF: Cook R. Fever.– New York: New American Library, 1982.– 311 p.

SD: Siddons A. R. Downtown.– New York: Harper Collins Publishers, 1994.– 500p.

Адреса для листування:

Луцьк, просп. Волі, 13, кім. 61.

Тел. 4-65-47 (сл.).

Статтю подано до редколегії

14.04.2008 р.

УДК 811.111

Ю. Г. Ковбаско – аспірант кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені В. Стефаника

Розділове запитання у парадигмі питального речення

*Роботу виконано на кафедрі англійської філології
ПНУ ім. В. Стефаника*

У статті розкрито та встановлено місце розділових запитань у парадигмі питальних речень. Увагу зосереджено на співвідношенні між регулярними та нерегулярними конструкціями, що складають субпарадигму розділового запитання.

Ключові слова: субпарадигма, розділове запитання, головний компонент, питальний сегмент, комунікативна направленість, регулярні конструкції, нерегулярні конструкції.

Kovbasko Y. G. Disjunctive Question in Interrogative Sentence Paradigm. The place of the disjunctive questions in interrogative sentence paradigm is in the focus of the present paper. Attention is paid to the correlation between regular and irregular constructions, which constitute disjunctive question subparadigm.

Key words: subparadigm, tag-question, main constituent, communicational intension, regular constructions, irregular constructions.

У рамках дискурсу мовець має на меті донести інформацію до слухача, переконати його зробити певні висновки або отримати результат чи інформацію. У процесі комунікації адресант використовує мовні засоби, серед яких можна виокремити питальні речення.

Метою статті є встановлення місця розділових запитань у парадигмі питальних речень англійської мови. Актуальність дослідження базується на недостатньому вивченні місця розділового запитання у мові, його парадигматики та функцій у рамках теорії дискурс-аналізу та теорії речення.

Об'єкт дослідження представлений 131 розділовим запитанням, отриманим із текстів Д. Р. Р. Толкіна "The Fellowship of the Ring", "The Two Towers" та "The Return of the King" довжиною 496 440 слововживань. Для опису загальних характеристик питальних речень у дослідженні був застосований дескриптивний метод, який передбачає опис мови як системи, що індуктивно виводиться з текстів і становить собою сукупність деяких одиниць та правил їх аранжування [4, 130], а також структурний аналіз, який передбачає виокремлення спільних інваріатів і співвіднесення їх із конкретними